

Rosenkransen

Av Martinus Martin, karmelit

"Hell dig Maria" - en lovsång till Gud

Den Katolska Kyrkans mest kända och praktiserade muntliga böner är utan tvivel Herrens bön Fader vår och bönen till Herrens Moder Hell dig Maria. För många kristna utgör dessa två böner fundamentet som deras böneliv vilar på. Men det skulle vara fel att dra slutsatsen att ett sådant böneliv är primitivt och ytligt och inte har någon chans att fördjupas. Den heliga Teresa av Avila påstår till och med att Herren kan lyfta oss upp till den fullkomliga kontemplerationen, det vill säga till mystisk bön, medan vi ber Fader vår (jfr Fullkomlighetens väg, s 104).

Hon berättar bl.a. om en syster som en dag kom till henne, mycket bedrövad över sin oförmåga att göra inre bön. Hon frågade systemen vad hon bad. "jag förstod", skriver Teresa, "att hon genom att hålla fast vid 'Fader vår' fått erfara ren kontempleration och att Herren upplyft henne till förening med sig (ib s 124). Förresten var hon övertygad om att muntlig bön mycket väl gick ihop med kontempleration. Hon kände flera personer som bad muntligen och av Gud blev upphöjda till mycket hög kontempleration utan att de förstod hur det gick till (ib s 124).

Vi får alltså inte tappa modet när vi inte, eller inte alltid, kan göra inre bön och så att säga får nöja oss med muntlig bön: med ett Fader vår, ett Hell dig Maria eller med någon annan muntlig bön, till exempel Jesusbönen. För också denna form av bön kan med Guds hjälp utvecklas till kontemplativ, mystisk bön. Det är angeläget att poängtera att varje muntlig bön, även den som riktar sig till Guds Moder eller till något annat helgon ytterst leder till Gud. Han står alltid i varje böns centrum. Så är det också när vi ber Hell dig Maria där vi kan jämföra Jesu Moder med en ljusets krans medan han själv är solen. Det framgår tydligt av denna böns struktur.

I dess första del besjungs först Guds handlande med Maria. Den anknyter till en text ur Lukasevangeliet om ängelns budskap till Maria om Jesu födelse: "Var hälsad, du högt benådade! Herren är med dig" (1:28). Visserligen låter bönen text lite annorlunda än evangeliets men har ändå samma innehåll: "Hell dig Maria, full av nåd. Herren är med dig". Därefter citeras Elisabets ord när hon besvarar Marias, sin släktings, hälsning: "Välsignad är du mer än andra kvinnor, och välsignat är det barn du bär inom dig" (Luk 1:42). I Hell dig Maria lyder det: "Välsignad är du bland kvinnor, och välsignad är din livsfrukt, Jesus".

Börens andra del är Kyrkans bön som tillkom långt senare. Den påminner oss om mänsklighetens tragedi med dess synd och död. Vi ber den heliga Maria, Guds Moder, om hjälp, för vi upplever ständigt vårt hjärtas bräcklighet och vår oförmåga att rädda

oss själva från syndens död. Denna smärtsamma erfarenhet vill vi inte bortförklara utan i ödmjukhet acceptera i ljuset av Guds barmhärtighet.

Skulle Gud som gjorde så stora ting i Maria, inte bevisa oss syndare sin barmhärtighet i vår dödsstund, när också hans Moder ber om det? Och skulle Maria vägra oss sin förbön inför Gud när vi i varje Hell dig Maria upprepar: "Heliga Maria, Guds Moder, bed för oss syndare, nu och i vår dödsstund"? Varje bön, alltså också Hell dig Maria, brukar vi avsluta med ett förtröstansfullt "Amen", ett hebreiskt ord som ger uttryck för vår tro på och tillit till Gud som i sin trofasthet skall bönhöra oss.

Var inte mångordiga

Fastän Hell dig Maria är en relativt kort bön liknar den en guldgruva. Ju djupare man gräver desto fler guldklimpar kan man hämta upp. Fastän bönen endast utgörs av några enkla meningar, gömmer den ändå de stora ting som Gud har gjort med oss när han ville frälsa oss. Nu är det så att när Gud handlar gör han det utan många ord. Det är som Johannes av Korset skriver: "Ett ord har Fadern talat och det var hans Son, och det uttalar han alltjämt i evig tystnad och det är i tystnad som det måste höras av själen" (Levande Kärlekslåga, Riktlinjer för kärleken, nr 99, s 203).

Vi däremot brukar använda alltför många och överflödiga ord när vi vill säga något, och det gäller också i vårt förhållande till Gud när vi ber. Vi har svårt att inse att det språk Gud bäst hör är den tysta kärleken (ib nr 131, s 207). Förresten, många ord skapar ofta missförstånd och utarmar oss så att vi innerst inne blir tomma. Det kan vara angeläget att komma ihåg det i samband med muntlig bön. Korta, enkla men innehållsrika böner brukar utverka mer i oss än långa, salvelsefulla och sofistikerade sådana.

Med en levande tro

Det bör poängteras att hur vi än ber, måste vi göra det med en levande tro. Hur fruktbar skulle vår bön inte vara om vår tro liknade Marias tro. Hon är ju trons moder som på grund av denna sin tro prisades salig av Jesus (jfr Luk 1:45). På så sätt är Maria den troende människans urbild och, enligt den helige Ambrosius, också "Kyrkans urtyp med avseende på bön" (Lumen Gentium, nr 63).

En levande tro är mer än ett intellektuellt bejakande av trossanningar. Den är först och främst ett sätt att vara och att leva i ljuset av Guds frälsningsmysterium som blev förkroppsligat och förkunnat i och genom hans Son, Jesus Kristus. För en människa med levande tro ligger hennes centrum inte längre i hennes eget hjärta utan i Gud, för "Gud är större än vårt hjärta" (1 Joh 3:20).

Lämnar vi vårt eget hjärtas centrum, leds vi av vår tro till bönen överlåtelse. I själva verket är bönen den levande trons sublimes uttryck. När vi ber lämnar vi så att säga allt bakom oss och "väljer det som är bäst" (jfr Luk 10:42): nämligen hjärtats överlåtelse till Gud. I denna hjärtats överlåtelse överstiger den bedjande människan sig

själv. Hon lever ex-tatiskt (från grekiskans ek'stasis, att stå utanför sig själv). Det var det Paulus upplevde när han skrev: "jag lever, fast inte längre jag själv, det är Kristus som lever i mig. Så långt jag ännu lever här i världen, lever jag i tron på Guds Son, som har älskat mig och offrat sig för mig" (Gal 2:20).

Dessa ord vittnar om att Paulus var en bedjande människa och att hans livs tyngdpunkt inte var hans eget jag utan Kristus i honom. Men det skulle inte ha varit möjligt om han inte levde med en helgjuten tro som genomsyrade hans bön. Ett djupt böneliv är alltid förknippat med en stark och levande tro. Detta bekräftas av Jesus när han säger: "Allt vad ni ber om i era böner skall ni få, om ni tror" (Matt 21:22). Utan tro är vår bön fruktlös och meningslös. Den är som vatten som rinner ut i sanden.

Hell dig Marias ursprung

Det tog närmare 1000 år, från 600-talet till 1600-talet, innan Hell dig Maria fastlades i sin nuvarande form. På 600-talet fanns det redan en bönetext avfattad av Servus av Antiokia (död 538) där ängelns och Elisabets ord i första delen av bönen förknippas med varandra. Texten användes i samband med en dopliturgi i den syriska kyrkan. Faktum är att de österländska kyrkorna, till exempel i Syrien, Egypten och Etiopien i sin liturgi ganska tidigt började vörda jungfru Maria. Så upptäckte man för inte så länge sedan bland ruinerna av kyrka i Nasaret, byggd på 200- eller 300-talet ovanpå ett hus som ansågs vara Marias och Josefs hem, en grekisk inskription med orden: "Hell dig Maria".

På en lerskärva funnen i Luksor (Egypten) och daterad till 700-talet läser man följande bön: "Hell dig Maria, full av nåd, Herren är med dig, välsignad är du bland kvinnor och välsignad din livsfrukt, för du har tagit emot Kristus Guds Son, våra själers förlossare". Också i kyrkan Santa Maria Antiqua i Rom kan man se en inskription på grekiska från 650-talet som redan återger den första delen av vårt Hell dig Maria. Litet tidigare, på påven Gregorius den Stores tid (590-604), finns ängelns och Elisabets ord med i offertoriets antifon för fjärde söndagen i advent. Från denna tid börjar bönen Hell dig Maria bli allmänt känd i Kyrkan. Man predikar om den; så till exempel den helige Johannes Damascenus (död 749) och den helige Bernhard av Clairvaux (1090-1153) i sina klassiska homilier.

Från liturgin gick Hell dig Maria över till folkfromheten. Texten finns på kyrkklockor, sigill, vaser, ljusstakar, möbler o.s.v. Man brukade be bönen första del som en skottbön eller bönesuck. Dante kallade Hell dig Maria för en "gudomlig lovsång". Den var framför allt lekfolkets bön som så att säga motsvarade den officiella kyrkliga latinska tidegården. År 1198 uppmanade biskopen av Paris de troende att i samband med Hell dig Maria också be Fader vår och trosbekännelsen. Samma sak gjorde synoderna i Coventry (England 1237), Trier (Tyskland 1227) och Valencia (Spanien 1255). Kring denna tid föreskrev olika klosterordnar denna bön för sina icke läskunniga lekbröder i stället för den latinska tidegården. Så gjorde till exempel dominikanorden 1266. Påven Urbanus IV (1261-1264) tillfogade namnet

'Jesus' efter orden "Välsignad är din livsfrukt". Men det fanns också längre formuler som exempelvis den från 1600-talet: "Välsignad är din livsfrukt Jesus Kristus, amen, som är Gud full av härlighet och välsignad i alla evigheter!".

Den andra delen av Hell dig Maria fick olika formuleringar. På 1200-talet lydde den kortaste i ett kartusianerbreviarium: "Heliga Maria, bed för oss." I ett annat kartusianerbreviarium från 1300-talet tillfogade man ordet: "syndare". Så sade den helige Bernardinus av Siena (1380-1444) i en predikan över Hell dig Maria: 'Jag kan inte låta bli att tillfoga 'Heliga Maria bed för oss, syndare'.'. De sista orden i Hell dig Maria: "nu och i vår dödsstund" förekommer också i ett kartusianskt brevuarium från 1350. Från 1525 finns dessa ord med i katekeserna. Det var år 1568 som påven Pius V, en dominikan, godkände Hell dig Marias formulering såsom vi idag känner den.

Rosenkransens mysterier

Det var på 1400-talet som kartusianmunken Henrik av Kalken delade upp 150 Hell dig Maria i femton dekad: det vill säga femton gånger tio Hell dig Maria med ett Fader vår som slut efter varje dekad. Så tillkom rosenkransen som utgjorde lekbrödernas så kallade Marias tidegård. De 150 Hell dig Maria hänvisade till Psaltarens 150 psalmer som användes i Kyrkans tidegårdsbön. Redan på 900- och 1000-talen brukade man framförallt i klostren be 150 Fader vår. Antagligen var det den helige Benediktus, grundaren av benediktinorden, som införde detta bruk för de munkar som inte kunde läsa.

För att underlätta bönen med dess antal Fader vår använde man ett radband. Kring år 1150 började det bli populärt bland folket att också be sina Hell dig Maria med hjälp av ett radband. När rosenkransen senare kom till, representerade tio kulor på radbandet tio Hell dig Maria, alltså en dekad - ordet kommer från det latinska decies som betyder tio gånger. Fader vår, som inledde varje dekad, hade sin egen kula. Fortfarande skiljer man på den så kallade "lilla rosenkransen" som består av fem dekader och den stora med femton dekader. Normalt brukar vi använda den lilla rosenkransens radband.

Rosenkransskulten

Det var framför allt dominikanerna som på 1400-talet propagerade för rosenkransskulten. Det påstods enligt legenden att deras ordensstiftare, den helige Dominikus fick en vision av jungfru Maria som bad honom sprida rosenkransbönen. Men det var den franske dominikanen Alain de la Roche (1428-1478) som var rosenkransens store apostel.

Det var han som föreslog att under denna bön meditera över evangeliets mysterier. Han delade upp dem i tre grupper: fem glädjerika mysterier kring Jesu människoblivande, fem smärtorika mysterier kring Jesu lidande och död och fem ärorika mysterier kring Jesu uppståndelse och Marias härlighet i himlen. Påven Pius V godkände officiellt rosenkransbönen.

När den ottomanska flottan besegrades i Lepanto av de kristna den 7 oktober 1571 tillskrev han denna, för det kristna västerlandet ytterst viktiga seger över islam, bedjandet av rosenkransen. Sedan dess har alla påvar, inte minst vår nuvarande påve Johannes Paulus II, känd för sin vördnad för Guds Moder, varmt anbefallt rosenkransbönen. Det är känt att påven Johannes XXIII varje dag bad den stora rosenkransen.

Det är säkert ingen tillfällighet att när jungfru Maria uppenbarar sig såsom det skedde i Lourdes (Frankrike) eller i Fatima (Portugal), är det praktiskt taget alltid med en rosenkrans i handen och med en uppmaning att be den. Det är alltså från himlen själv som rosenkransbönen får ett gott betyg.

Namnet "Rosenkrans"

Som ovan sagts, började det kring år 1150 bli populärt bland folket att be sina Hell dig Maria med hjälp av ett radband. På 1200-talet fick den "lilla rosenkransen", den med fem dekader, namnet "hoedekin" i Flandern. Från "hoed" - på svenska "hatt". I Frankrike talade man om "chapelet", en diminutiv av "chapel" - det nuvarande "chapeau" som också betyder "hatt". Men dåtidens hattar (det rör sig väl framför allt om kvinnohattar) brukade vara smyckade med blommor, ofta rosor, därför att en sådan hatt gavs som en present som symbol för eller underpant på kärleken och skänktes ibland som en bröllopgåva till en brud. En sådan hatt gavs också som en slags skatt eller tull till ens herre. En pikant detalj: De som i Paris gjorde hattar med blommor fick tillstånd att även på söndagar plocka rosor och göra hattar för att stå adeln till tjänst med.

Beginerna i Lille, en stad i norra Frankrike, var enligt ett kontrakt daterat den 14 april 1459, förpliktade att sätta en hatt med rosor och violer och med annan grönska efter årstiden, på huvudet på en staty av jungfru Maria. (Beginer var kvinnor som levde tillsammans i avskilda begingårdar. De ägnade sig åt bön, askes, handarbete, sjukvård o.d. De avlade inga egentliga ordenslöften). Beginerna i Gent (Belgien) var enligt sin regel år 1343 förpliktade att dagligen be tre "hoedekins" som man kallade för Jungfru Marias tidegård. Hos kartusianerna i Tyskland tänkte man sig att varje Hell dig Maria blev förvandlat till en ros som Maria samlade och gjorde till en krona.

Det är alltså i Frankrike och Flandern som namnet "rosenkrans" har sitt ursprung. Det var förresten dominikanerna, stiftade i Frankrike, som var rosenkransens stora apostlar. Historien om namnet "rosenkrans" började alltså med en hatt smyckad med rosor. Beteckningen "rosenkrans" är nu allmänt accepterad i den katolska världen. I Frankrike använder man nu både ordet "chapelet" och "rozaire" om vartannat.

Rosenkransbönens lågkonjunktur

Tyvär har rosenkransbönen efter Andra Vatikankonciliet upplevt en lågkonjunktur. Det finns flera orsaker till det. En är säkert den alltmer tilltagande sekulariseringen som medför att många kristna ser rosenkransbönen som en primitiv bön för gummor

sittande i kyrkan med sina hucklen på. Inte minst icke-katoliker har svårt att se hur en sådan bön passar människor som har en så kallad upplyst tro. Ändå är det inte bara enfaldiga själar som under sekler har bett rosenkransen utan också lärda teologer, stora mystiker och kända vetenskapsmän.

Rosenkransen har betts av alla slags människor: av barn, av vuxna, av gamla, av lärda och olärda. Detta är ett bevis på att rosenkransbönen är en så flexibel och smidig bön att den lätt kan anpassa sig efter olika människor och situationer. Det finns ofantliga möjligheter gömda i denna enkla bön.

En annan orsak till ett minskat intresse för rosenkransen är att vi äldre katoliker har upplevt hur man rabblade rosenkransen som om man, för att använda Teresa av Avilas ord, måste utföra ett dagsverke. Uppbyggligt var det i alla fall inte. Jag kan föreställa mig att en hel del katoliker, inte minst de yngre, har blivit immuna mot dessa rabblade muntliga böner, och har kanske då "kastat ut barnet med badvattnet" som man brukar säga. Mot denna bakgrund är det ingen tillfällighet att den tysta ordlösa bönen som praktiseras bland annat i den så kallade djupmeditationen upplever en högkonjunktur.

Men det finns också tecken på att rosenkransbönen håller på att uppvärderas igen. Radband säljs på nytt. Man ber rosenkransen på vallfärder. Det har ju på nytt blivit "inne" att vallfärda till en eller annan Mariahelgedom. Ändå måste vi medge att somliga människor, även bland klosterfolk, av någon anledning har svårt att be rosenkransen fastän de uppskattar den högt. Bland dessa var till exempel Therese av Jesusbarnet.

I hennes "Självbiografiska skrifter" kan vi läsa: "Att ensam be rosenkransen (jag skäms att tillstå det) kostar mig mer än att bära ett botredskap ... Jag är medveten om att jag ber den illa! Hur mycket jag än anstränger mig att tänka över rosenkransens mysterier lyckas jag aldrig samla tankarna riktigt... Jag sörjde länge över denna brist på andakt, som förvånade mig, ty jag håller så mycket av jungfru Maria att det borde vara lätt för mig att läsa bönen som hon tycker om. Nu är jag inte mer så bedrövad däröver, ty jag tror att himmelens drottning såsom min moder ser min goda vilja och är tillfreds med den. Ibland när jag är i sådan andlig torka att jag omöjligt kan frambringa en enda tanke för att förenas med Gud, ber jag mycket sakta ett Fader vår och ett Hell dig Maria. Dessa böner hänför mig, de livnär min själ mycket mer än om jag hade läst dem hastigt hundratals gånger" (s 217).

Olika faktorer kan ha medverkat till att Therese hade svårigheter med rosenkransbönen. Hon trodde förmodligen att hon nödvändigtvis måste meditera över varje dekads mysterium. Det finns andra sätt att be rosenkransen som är enklare och mer kontemplativa, och som skulle ha passat henne bättre om hon känt till dem. Teresa av Jesus tycks inte ha haft några svårigheter på detta område. Hon skriver i Boken om mitt liv: 'Jag uppsökte ensamheten för att läsa mina böner, som var många,

och i synnerhet rosenkransen, högt älskad av min mor som överförde denna kärlek på oss" (Kap 1;6). Teresas brorsdotter, Teresita, har i saligförklaringsprocessen vittnat om sin heliga faster: "Hur sjuk hon än var underlät aldrig vår heliga moder att be sin rosenkrans, om det så var klockan tolv eller ett på natten".

Den saliga Elisabeth av Treenigheten skriver 1899: "Rosenkransen är kedjan som förenar oss med Maria. Genom denna andaktsfulla recitation får vi mycket nåd och Maria räcker oss handen ... "